

DOI <https://doi.org/10.32405/2308-3778-2022-26-2-169-183>

УДК: 373.5.015.31:316.477

ORCID ID <https://orcid.org/0000-0003-1927-0396>

Тетяна Федорченко,
доктор педагогічних наук, професор,
Інститут проблем виховання НАПН України,
м. Київ

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО УСПІШНОЇ ОСОБИСТОСТІ СТАРШОКЛАСНИКА У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті представлено аналіз дослідження проблеми формування соціально успішної особистості старшокласника у закладах загальної середньої освіти. Метою статті є представлення результатів формувального етапу педагогічного експерименту щодо виявлення впливів на вдосконалення процесу формування соціально успішної особистості старшокласника у закладах загальної середньої освіти та його змістово-технологічне забезпечення.

Обґрунтовано основні положення методики формування соціально успішної особистості старшокласника, яка концептуально реалізується шляхом моделювання безпечного, комфортного здоров'язбережувального освітнього середовища; осучаснення методів (рефлексивно-експліцитний, «рівний – рівному», наративний, кластерний, особистісної репрезентації) та форм (вебінари, сторітелінг, ділові та рольові ігри, web-кейси, опрацювання і створення креолізованих текстів, а саме буктрейлерів, коміксів, буклетів, постерів, брошур, скрапбукінгів, фото-колажів); впровадження соціально-педагогічних технологій («case-study» як технологія виховання, розвивальний потенціал технології портфоліо у виховному процесі, адвокація як технологія позитивних змін освітнього середовища, практика застосування гейміфікації в системі закладів загальної середньої освіти, засоби інформаційно-комунікативних технологій у формуванні соціально успішної особистості старшокласника.

Представлено кількісні і якісні зміни щодо рівнів сформованості соціально успішної особистості старшокласників у закладах загальної середньої освіти.

Наголошено, що формування успішної особистості відбувається у процесі учнівської активності у різноманітних формах, у суб'єкт-суб'єктній взаємодії учнів із дорослими й однолітками на засадах ініціативності, особистісної відповідальності й толерантності за умов адекватної самооцінки та мотивації до успіху.

Практичне значення статті полягає в тому, що її матеріали можуть бути використані науковцями, аспірантами, студентами, педагогами в організації виховної роботи в закладах загальної середньої освіти та позашкільної освіти.

Ключові слова: старшокласник, формування успішної особистості, методи, форми, технології, заклади загальної середньої освіти.

© Тетяна Федорченко, 2022

Вступ. Сучасна освіта повинна готувати людину до життя в нових реаліях надзвичайно глобалізованого світу, який безперервно динамічно змінюється, сприймаючи його мінливість як суттєву складову власного способу життя. Глобалізація, трансформаційні процеси та сучасна інформаційна сфера обумовлюють включення людини в дуже складну систему суспільних взаємовідносин, вимагаючи від неї здатності до нестандартних і

швидких рішень. Тільки інноваційна за своєю сутністю освіта може виховати і сформувати людину, яка керується в житті власними знаннями і переконаннями, є всебічно розвинутою, самостійною, самодостатньою, і врешті-решт, успішною особистістю.

Соціально-економічна доцільність зазначеного дослідження полягає в необхідності оптимізації виховного процесу в системі загальної середньої освіти; теоретичному обґрунтуванні й експериментальній перевірці оновленого змісту, осучаснених форм, методів і технологій формування соціально успішної особистості старшокласника; створенні педагогічних методик, спрямованих на підвищення рівня сформованості соціально успішної особистості старшокласника у системі загальної середньої освіти.

Таким чином, важливо зупинитися на висвітленні особливостей впровадження у практику роботи закладів загальної середньої освіти змісту, форм, методів й технологій формування соціально успішної особистості старшокласників.

Мета та завдання. Метою статті є аналіз результатів формувального етапу педагогічного експерименту щодо виявлення впливів на вдосконалення процесу формування соціально успішної особистості старшокласника у закладах загальної середньої освіти та представлення його змістово-технологічного забезпечення.

Реалізація мети вимагала розв'язання таких завдань: провести формувальний етап експериментального дослідження, узгодити його результати; розкрити ефективність і результативність упроваджених у практику роботи закладів загальної середньої освіти нових та осучаснених методів, форм, технологій.

Методи дослідження. Для вирішення означеної проблеми застосовувалася низка методів: рефлексивно-експліцитний (за І. Бехом), який через атмосферу суб'єкт-суб'єктної взаємодії з педагогом спонукає старшокласників до ґрунтовного усвідомлення свого внутрішнього світу (емоцій, почуттів, мотивів, цінностей, потреб, інтересів, бажань, прагнень); рівний – рівному забезпечує розвиток ключових життєвих компетенцій, навчання волонтерських та проектних команд у роботі; контактної взаємодії або метод зняття бар'єрів у спілкуванні (за Л. Філоновим) – реалізується шляхом організації системи конструктивного спілкування педагогів із учнями, спрямованої на подолання її внутрішніх бар'єрів у встановленні соціальних контактів; позитивної перспективи (за А. Макаренком) – допомога учням у визначенні і досягненні ними позитивної перспективи, наповненні життя дитячого колективу цінним змістом, формуванні успішної особистості; згуртування колективу,

вироблення умінь і навичок спільної діяльності взаємодопомоги, особистісної репрезентації. Метод експертної оцінки, що сприятиме корекції розробленої методики; метод інтерпретації та узагальнення фактів, що дозволить сформулювати висновки про ефективність формування соціально успішної особистості старшокласника у системі загальної середньої освіти.

Формувальний етап педагогічного експерименту проводився на базі закладів загальної середньої освіти м. Києва, Київської, Черкаської, Дніпропетровської, Житомирської, Тернопільської, Донецької, Івано-Франківської, Сумської областей, центру позашкільного виховання Святошинського району м. Києва. Експериментальною роботою було охоплено 752 учня 10-11 класів.

Результати дослідження. У ході дослідно-експериментального дослідження з'ясовано, що формування соціально успішної особистості старшокласників має такі засадні положення [6]:

- успіх сприяє досягненню школярами стану задоволеності життям, стимулює зростання, яке не обов'язково має бути пов'язане з навчальною діяльністю, а може стосуватись емоційної, моральної, духовної зрілості особистості або розвитку інших сторін її потенціалу;
- соціальна успішність – це внутрішня якість особистості, що пов'язана з переживаннями почуття задоволеності досягнутими результатами, соціальним визнанням у колективі, впевненістю й цілеспрямованістю в діяльності;
- на відміну від успіху, успішність – це неодноразово верифікований досвід;
- успішність людини в будь-якому виді діяльності визначається специфічною структурою інтегральних і функціональних якостей особистості, її знань, досвіду, дій з освоєння певних видів діяльності, що надають їй можливість досягати успішності;
- стан соціальної успішності є важливим на всіх етапах життя людини, однак особливого значення він набуває у шкільному віці, позаяк насиченість шкільного життя оціннісними атрибутами справляє істотний вплив на самоактуалізацію потенційних можливостей зростаючої особистості як у позитивному, так і у негативному напрямках;
- формування соціально успішної особистості може бути результатом продуманої спільної стратегії педагогів, закладу освіти, старшокласника, родини.

З метою пошуку шляхів оптимізації виховної діяльності закладів освіти щодо вдосконалення процесу формування соціально успішної особистості старшокласника у

зкладах загальної середньої освіти, зокрема, формувальних впливів, у науковому дослідженні було використано діагностичні методики: авторська методика незакінчених речень «Успішна особистість очима учнів і педагогів», методика «Оцінка рівня сформованості навичок соціально успішної особистості» (адаптована анкета Д. Франкена), опитувальники «Соціальні поведінкові практики учнів» (Т. Воронцова, В. Пономаренко), «Ключові соціальні уміння учнів» (Т. Воронцова, В. Пономаренко), «Шкала оцінки потреби у досягненні успіху» (Ю. Орлов), «Мотивація успіху та страх невдачі» (А. Реан), методика «Учнівське самоврядування – складова демократизації школи» (В. Кириченко, К. Безрук), опитувальники для учнів, педагогів і батьків «Гендерні особливості формування успішної особистості старшокласника» (Т. Тарасова), анкета «Здоровий спосіб життя очима старшокласника» (О. Єжова), опитувальник «Оцінка готовності до професійного самовизначення» (І. Ткачук).

На узагальнювально-впроваджувальному етапі дослідження з'ясовано, що критерій *«Комплексне уявлення щодо соціально успішної особистості»* має такі рівні сформованості соціально успішної особистості старшокласників: конструктивно-розвивальний ЕГ 49,1 % (КГ 36,4 %) учнів, оптимальний – ЕГ 30,6 % (КГ 26,4 %), ситуативний – ЕГ 11,7 % (КГ 23,2 %) й адаптивний рівень – ЕГ 8,6 % (КГ 14,0 %) школярів.

Згідно критерію *«Особиста значущість потреби у досягненні успіху»* маємо рівні сформованості соціально успішної особистості старшокласників: конструктивно-розвивальний рівень ЕГ 47,26 % (КГ 36,5 %), оптимальний – ЕГ 31,4 % (КГ 30,7 %), ситуативний – ЕГ 14,9 % (КГ 21,5) і адаптивний – ЕГ 6,5 % (КГ 11,3) школярів.

Показники критерію *«Здатність особистості до моделювання і реалізації власної стратегії досягнення успіху»* засвідчили такі рівні сформованості успішної особистості старшокласників: конструктивно-розвивальний рівень ЕГ 50,1 % (КГ 36,5 %), оптимальний – ЕГ 32,4 % (КГ 30,7 %), ситуативний – ЕГ 11,3 % (КГ 21,5 %) і адаптивний – ЕГ 6,2 % (КГ 11,3 %) школярів.

Таблиця 1

Зведені дані рівнів сформованості соціально успішної особистості старшокласників за результатами формувального етапу експерименту (у відсотках)

№ з/п	Критерії та показники	Експериментальні групи (372) чол.				Контрольні групи (380) чол.			
		Констр уктивн о- розвив альний	Оптим альний	Ситуат ивний	Адапт ивний	Констр уктивн о- розвив альний	Оптим альний	Ситуат ивний	Адапт ивний
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	Комплексне уявлення щодо соціально успішної особистості	49.1	30.6	11.7	8.6	36.4	26.4	23.2	14.0
	Знання і розуміння сутнісних особливостей соціально успішної особистості	50.0	30.3	12.4	7.3	37.1	24.3	24.3	14.3
	Усвідомлення соціальної успішності як суспільної цінності і власної потреби	51.2	31.4	9.1.	8.3	36.2	27.1	23.1	13.6
	Розуміння шляхів набуття якостей соціально успішної особистості	46.2	30.2	13.8	9.8	36.0	27.8	22.2	14.0
2	Особиста значущість потреби у досягненні успіху	47.2	31.4	14.9	6.5	36.5	30.7	21.5	11.3
	Позитивне ставлення до себе і своїх життєвих перспектив	45.3	30.1	18.2	6.4	36.3	32.4	20.0	11.3
	Насичення освітнього середовища спонукami ведення здорового способу життя	46.0	32.4	13.6	8.0	37.6	30.8	21.6	10.0
	Розбудова діалогової взаємодії учасників освітнього процесу на засадах педагогіки партнерства	50.4	31.2	13.1	5.3	35.6	29.0	22.9	12.5
3	Здатність особистості до моделювання і реалізації власної стратегії досягнення успіху	50.1	32.4	11.3	6.2	37.7	29.9	20.8	11.6
	Уміння співпрацювати в команді на позитивний результат	52.0	32.1	11.6	4.3	32.4	29.1	26.1	12.4
	Усвідомлення своїх можливостей і прагнень, професійне самовизначення в соціумі	58.0	31.1	5.5	5.4	45.8	30.5	13.7	10.0
	Розроблення і реалізація благочинних проєктів	40.3	34.0	16.6	9.1	35.1	30.3	22.6	12.0
	Всього	48.8	31.5	12.6	7.1	36.8	29.1	21.8	12.3

Важливо зазначити, що у контрольних групах, де дослідно-експериментальна робота не проводилась, суттєвих змін не відбулося (табл. 2).

Таблиця 2

Зведені дані рівнів сформованості соціально успішної особистості старшокласників за результатами формувального етапу експерименту (у відсотках)

№ з/п	Критерії та показники	Експериментальні групи (372) чол.				Контрольні групи (380) чол.			
		Конструктивний	Оптимальний	Ситуативний	Адаптивний	Конструктивний	Оптимальний	Ситуативний	Адаптивний
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	Комплексне уявлення щодо соціально успішної особистості	49.1	30.6	11.7	8.6	36.4	26.4	23.2	14.0
2	Особиста значущість потреби у досягненні успіху	47.2	31.4	14.9	6.5	36.5	30.7	21.5	11.3
3	Здатність особистості до моделювання і реалізації власної стратегії досягнення успіху	50.1	32.4	11.3	6.2	37.7	29.9	20.8	11.6
	Всього	48.8	31.5	12.6	7.1	36.8	29.1	21.8	12.3

За результатами формувального етапу дослідно-експериментальної роботи виявлено зростання рівнів сформованості соціально успішної особистості старшокласників експериментальної групи (табл. 3). Узагальнено показники сформованості соціально успішної особистості у закладах загальної середньої освіти: конструктивно-розвивальний рівень збільшився на 17,2 % (31,1 % і 48,8 %); оптимальний – збільшився на 4,2 % (27,3 і 31,5 %); ситуативний – зменшився на 12 % (24,6 % і 12,6 %); адаптивний – зменшився на 10 % (17 % і 7,1 %).

Таблиця 3

Зведені дані рівнів сформованості соціально успішної особистості старшокласників за результатами констатувального і формувального етапів експерименту у експериментальних групах (у відсотках)

№ з/п	Критерії та показники	Експериментальні групи (372) чол.				Експериментальні групи (372) чол.			
		Конструктивний	Оптимальний	Ситуативний	Адаптивний	Конструктивний	Оптимальний	Ситуативний	Адаптивний
1	Комплексне уявлення щодо соціально успішної особистості	33.3	26.7	21.6	18.4	49.1	30.6	11.7	8.6
2	Особиста значущість потреби у досягненні успіху	33.5	27.5	21.7	17.2	47.2	31.4	14.9	6.5
3	Здатність особистості до моделювання і реалізації власної стратегії досягнення успіху	33.5	27.5	21.7	17.2	50.1	32.4	11.3	6.2
	Всього	31.1	27.3	24.6	17.0	48.8	31.5	12.6	7.1

З'ясовано, що важливим засобом формування соціально успішної особистості старшокласника є учнівське самоврядування («достатній вплив на життя школи» 42 %; через програми примирення конфліктів – 22 %, пропагування цінностей здорового способу життя – 24 % та організацію волонтерської діяльності – 10 % опитаних).

Важливим аспектом діяльності, що спрямована на формування соціально успішної особистості старшокласника, є підвищення обізнаності з даного питання педагогів і їхні вміння вирішувати проблеми, що виникають. З цією метою і задля підвищення рівня компетентності з методики розвитку життєвих навичок, сприятливих для здоров'я, безпеки, успішної соціалізації і психосоціального розвитку підлітків 45,8 % класних керівників експериментальних закладів освіти пройшли дистанційний курс «Основи здоров'язбережної компетентності» (<http://multycourse.com.ua/ua/>); портал превентивної освіти (<http://autta.org.ua/>) упродовж року відвідали 73 % класних керівників, де вони знайомились із зібраними навчально-методичними та відео-матеріалами для педагогів, розробками занять для учнів щодо розвитку ключових життєвих компетенцій, додаючи до спільної копилки за бажанням власні напрацювання.

Найбільш затребуваними в роботі зі старшокласниками виявились ресурси Canva (https://www.canva.com/uk_ua/), Pixton (<https://www.pixton.com/>), програма MS Power Point для створення коміксів, віртуальна дошка Padlet (<https://uk.padlet.com/dashboard>) для створення тематичних дошок, щоб організувати спільну діяльність з учнями на відстані; 57 % педагогів організували тематичні вебінари і онлайн семінари для обговорення ключових аспектів запровадження формувального етапу експерименту, використовуючи групу у Viber для обміну досвідом, консультування і миттєвого зворотного зв'язку. У групі у Facebook висвітлювалися результати власної діяльності з учнями.

Завдяки проведеній роботі підвищилась активність органів батьківського самоврядування в закладах освіти: якщо на початку формувального експерименту лише третина батьків (31,2 %) називали діяльність цих комітетів «помітно-активною», то по його завершенню це визнали 47,3 % респондентів. Більшість батьків і педагогів оцінюють стосунки поміж собою як «спокійно-нейтральні» (відповідно, на початку експерименту 79,6 %, наприкінці – 82,1 %) та «довірливі» (відповідно 7,8 % і 11,3 %), що створює можливість дієвої партнерської взаємодії у питаннях формування соціально успішної особистості; здійснено насичення веб-сайтів закладів освіти просоціальними наративами

зادля привернення увагу учасників педагогічної взаємодії (педагогів, старшокласників та їх батьків) до важливості забезпечення позитивного соціально-психологічного клімату в освітньому закладі і систематичної навчально-методичної роботи з класними керівниками і батьками старшокласників, зокрема, з формування соціально успішної особистості учнів.

Важливо зазначити, що співробітниками лабораторії фізичного розвитку і здорового способу життя забезпечено участь педагогів експериментальних навчальних закладів освіти у роботі Всеукраїнської науково-практичної конференції «Інструментарій виховання в сучасних закладах освіти: реалізація творчих і соціально значущих програм, проєктів» (28 квітня 2022 р.), за результатами якої видано збірник науково-практичних статей, де було представлено результати дослідно-експериментальної роботи.

Для повнішого розуміння окресленої проблеми варто зупинитися на запропонованому лабораторією для експериментальних закладів загальної середньої освіти змістово-технологічного забезпеченні з формування успішної особистості старшокласників. Результати впровадження технології «case-study» дозволили констатувати беззаперечну ефективність цієї технології у вихованні соціально успішної особистості старшокласника, зокрема, ознайомлення учнів із різними соціальними ролями і соціальними моделями поведінки, що сприяло адаптації учнів у соціумі. Застосування технології «case-study» супроводжувалося створенням «ситуацій успіху», стимулюванням учнів бути успішними та відзначенням переваг і перемог кожного з учасників, а також збільшенням пізнавальної активності старшокласників, активізацією їх успішної індивідуальної і командної діяльності, формуванням стійкої позитивної мотивації до саморозвитку. Отже, саме досягнення успіху є однією з головних рушійних сил технології «case-study» і має визначальне значення для виховання соціально успішної особистості старшокласника [10, с. 71].

Технологія портфоліо (цільова добірка робіт і задокументованих досягнень учня, яка демонструє його зусилля та динаміку просування у найрізноманітніших видах діяльності (навчальній, творчій, просоціальній, комунікативній тощо) – як інструмент педагогічного супроводу розвитку особистості учня, повноцінно існує у реаліях системи освіти України і дозволяє ефективно вирішувати одночасно кілька різнорівневих педагогічних завдань, а саме: організувати продуктивне обговорення результатів навчання; здійснювати рефлексивне осмислення різноаспектної діяльності учня; розгорнути проектування й обґрунтування майбутньої життєдіяльності; забезпечувати можливість встановлення

логічних ланцюжків між попередніми результатами пізнавального пошуку і новими необхідними знаннями [10].

Заслуговує на увагу технологія адвокації (діяльність, спрямована на захист та здійснення суспільних інтересів). Адвокаційні кампанії мають на меті переконати суспільство та державу у необхідності змінити ставлення до певної суспільної проблеми та докласти зусиль до її розв'язання. Адвокаційна кампанія, проведена у закладах загальної середньої освіти, сприяє ефективності формування соціальної успішності старшокласників шляхом їх безпосередньої участі у так званих універсальних (інструментальних) формах участі: участь у зборі підписів; проведення опитувань; написання інформаційного запиту; моніторинг нормативних документів; привернення уваги до проблеми (конкурс, флеш-моби тощо), що спонукає до підвищення певних знань (ділового спілкування, комунікаційних навичок тощо) і набуття компетентностей. Учнівська молодь реально відчула силу зміни і перетворень, успішність інтеграції в суспільні процеси, здійснювані в її інтересах та за її участю, які відкриваються в умовах розбудови українського демократичного громадянського суспільства [10].

Виховний потенціал гейміфікації в освітньому процесі (застосування елементів гри та ігрових принципів у неігрових контекстах, до яких належить сфера освіти) передбачав використання ігрових правил сучасних онлайн-ігор для мотивації учнів та досягнення реальних освітніх цілей у вивченні освітнього предмета, (прикладі: Гра «Створення свого бізнесу», урок-гра «Аварія на кораблі», веб-квест за допомогою сервісу Google forms на тему: «Я – громадянин України», «Знай наших: історії успішних людей», «Професії від А до Я»). Отже, гейміфікація сприяла залученню та осмисленому навчанню ключових соціальних, громадянських компетенцій в освіті, сталого навчання та самовизначення, оскільки їй вдається створити більш інтерактивне середовище, і старшокласники стають більш залученими в інформаційно-комунікаційні технології, які використовуються в освітньому процесі [10]. Старшокласники, які навчалися за допомогою гейміфікації, досягають кращих результатів у знаннях про фінансову грамотність, продуктивність, набувають навичок колективної співпраці, організаторських вмінь, планування власної діяльності тощо. Мотивацією до навчання постають визнання, компетентність та почуття приналежності до групи [2].

Використання потенціалу інформаційно-комунікативних технологій дозволило

старшокласникам швидше опанувати великі масиви інформації та набути необхідних компетенцій, успішно розробляти і презентувати соціально значущі проекти, здобуваючи визнання найближчого оточення, ефективно інтегруватися у суспільні відносини, діяти на благо інших. У додаткових матеріалах до уроків використовувалися: адаптовані та переозвучені відеоматеріали; аудіоматеріали та аудіокниги; мультимедійні презентації; відеопрезентації; корисні посилання на різноманітні сайти; інтерактивні вправи на платформах LearningEpps і LivingWorksheets; шаблони для виготовлення освітніх саморобок, макетів; бланки із завданнями; відео-інструкції та шаблони для виготовлення інтерактивного зошита.

Таким чином у дослідженні обґрунтовано основні положення методики формування соціально успішної особистості старшокласника, яка концептуально спирається на методологічні засади аксіологічного, акмеологічного, особистісно орієнтованого, компетентнісного, діяльнісного і проєктно-технологічного підходів, змістовно полягає у націленості на педагогічне сприяння формуванню мотивів самовизначення; стимулювання потреб старшокласників у особистісному зростанні; стимулювання педагогами й активістами громадських організацій процесів самопізнання учня, створення ситуацій ціннісно-сміслового вибору для розширення індивідуально-психологічного досвіду позитивної самореалізації старшокласників; збагачення життєвого простору старшокласників індивідуально і соціально значущими видами діяльності, надбання соціального досвіду реалізації конкретних соціально-ціннісних учнівських ініціатив, а реалізується шляхом моделювання безпечного, комфортного здоров'язбережувального освітнього середовища, впровадження соціально-педагогічних технологій (технологія соціальної адаптації, технологія створення здоров'ясприятливого освітнього середовища, технологія адвокації, технологія створення ситуації успіху, кейс-стаді технологія, технологія створення портфоліо успішної особистості, проєктна технологія) і осучаснення *методів* (рефлексивно-експліцитний, «рівний – рівному», наративний, кластерний, особистісної репрезентації) та *форм* (для старшокласників – вебінари, навчальне та екскурсійне волонтерство, сторітелінг, ділові та рольові ігри, web-кейси, опрацювання і створення креолізованих текстів, а саме буктрейлерів, коміксів, буклетів, постерів, брошур, скрапбукінгів, фотоколажів; для вчителів: вебінари, web-квест, веб-дискусії, педагогічна рада-онлайн, семінар-тренінг, підсумковий проблемний круглий стіл для педагогів, батьків і членів громадських

організацій «Дорогою успіху») виховної роботи зі старшокласниками [8].

Обговорення. Результати дослідження, які представлені у статті, підтверджуються результатами або обґрунтовані у інших дослідженнях. Впровадження соціально-педагогічних технологій в освітніх закладах освіти знайшла своє відображення у працях польської дослідниці В. Mucha, яка зазначає, що її досвід упровадження кейс-технології у своїй діяльності засвідчив високу ефективність «case-study» у вихованні соціально успішної особистості, зокрема, таких її провідних якостей, як креативність і допитливість [13, с. 69]. У контексті зазначеного найбільший інтерес викликають висновки естонського дослідника Т. Vissak, який презентує власні результати успішного впровадження кейс-технології в освітню практику. Він наголошує на тому, що «case-study» є інтегративною технологією навчання і контролю, спрямованою на встановлення і зміцнення зв'язків між складовими компетентностей, таких як знання, вміння, навички, мотивація, ціннісні установки, особистісні риси [15].

Особливу зацікавленість, безсумнівно, викликає й погляд на сутність означеної проблеми сучасної дослідниці К. Безрук, яка зазначає, що використання інформаційно-комунікаційних технологій учнівського самоврядування сприяє ефективному розвитку в учасників навичок соціально успішної особистості (творчої та інтелектуальної активності, комунікації, критичного та системного мислення, самоконтролю, відповідальності, планування діяльності, емпатії, асертивності, кооперації, аналізу та розв'язання проблем, самоусвідомлення і самооцінки, міжособистісної взаємодії, вмінню запобігати і розв'язувати конфлікти) [2, с. 13].

Ми погоджуємося зі слушною думкою Л. Данильчук, що інформаційно-комунікаційні технології слід розглядати як сукупність методів, виробничих і програмно-технологічних засобів, об'єднаних у технологічний ланцюжок, що забезпечує збирання, зберігання, обробку, висновок і поширення інформації, а комунікації – як процес обміну інформацією, засобу її передачі [4].

Дослідник Ж. Гее вважає, що сучасні цифрові технології та соціальні медіа здатні або замкнути нас у глухій камері, або створити нові світи, сповнені можливостей, які сприяють нашій успішності. Нова грамотність – це здатність сприймати не лише традиційні шляхи передачі інформації (читання й письмо), а й навички роботи з цифровими технологіями, які уможливають міжсистемне мислення [12].

Дослідження В. Кириченко, в якому аналізується партнерська взаємодія закладу освіти і родин старшокласників у формуванні соціально успішної особистості, свідчить, що заклад освіти повинен готувати старшокласників до вирішення нагальних життєвих проблем (професійного самовизначення, подальшому саморозвитку, конструктивній груповій взаємодії, продовження навчання у вищому навчальному закладі [6, с. 77].

Слушною є думка Г. Тарасової, яка розглядає впровадження адвокаційної діяльності (технології адвокації), як спроможність особистої причетності здобувачів освіти до розв'язання нагальних проблем громади, зокрема, формування успішної особистості старшокласників, попри карантинні умови роботи закладів освіти, що має будуватися на принципах соціальної адекватності та соціального партнерства [10, с. 135].

Висновки. Виходячи з отриманих під час дослідження результатів, ми дійшли висновків, що формування соціально успішної особистості відбувається у процесі учнівської активності в різноманітних формах роботи, за умови здійснення учнями вільного вибору сфери діяльності у позанавчальний час, способів організації роботи відповідно до своїх бажань, уподобань і здібностей. Це має опосередковуватися соціальним взаєморозумінням і співпрацею з іншими людьми, суб'єкт-суб'єктною взаємодією учнів із дорослими й однолітками на засадах ініціативності, особистісної відповідальності й толерантності, адекватною самооцінкою та мотивацією до успіху.

У дослідженні доведено, що оскільки успішність оцінюється як самою людиною, так і найближчим її оточенням, вона є соціальною якістю, одним із соціальних параметрів особистості, своєрідним індикатором соціального статусу людини. В освітній практиці успішність визначається як якісна характеристика діяльності конкретного вихованця.

Соціально успішним учень може стати лише у тому середовищі, де забезпечуються його базові права, створюються фізично – і психологічно-комфортні та безпечні умови життєдіяльності, що здатні жити його життєвий оптимізм і мотивувати його на активну діяльність з метою досягнення власного і суспільного благополуччя, життєвої успішності в цілому.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в особливостях формування життєвої успішності учнів старших класів в умовах повоєнної реальності.

Список використаних джерел

1. Бевзенко Л. Ресурси досягнення соціального успіху – вітчизняні реалії з погляду випускників шкіл та вчителів. Соціальні виміри суспільства. 2012. Вип. 4. С. 129–142.
2. Безрук. К.О. Аналіз формування соціально успішної особистості старшокласника у діяльності учнівського самоврядування. Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал: матеріали звітної наук.-практ. конф. Ін-ту проблем виховання НАПН України за 2021 рік. Івано-Франківськ: НАІР, 2022. Вип. 8. С. 13-17.
3. Бех І. Д. Особистість на шляху до духовних цінностей: монографія. Київ-Чернівці: «Букрек», 2018. 320 с.
4. Данильчук, Л. Сутність і зміст поняття «інформаційно-комунікаційні технології». Педагогіка і психологія професійної освіти, 2012. № 4, С. 123–130.
5. Ільїна Ю. М. Науковий огляд проблематики успіху та успішності. Актуальні проблеми психології. Психологічна теорія і технологія навчання: зб. наук. праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Т. 8, вип. 6. К., 2009. С. 98–112.
6. Кириченко В.І. Аналіз партнерської взаємодії закладу освіти і родин старшокласників у формуванні соціально успішної особистості. Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал: матеріали звітної.. наук.-практ. конф. Ін-ту проблем виховання НАПН України за 2021 рік. Івано-Франківськ: НАІР, 2022. Вип. 10. С. 74-78.
7. Кириченко В. Технологія портфоліо у формуванні соціально успішної особистості старшокласника. Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал: матеріали звітної наук.-практ. конф. Ін-ту проблем виховання НАПН України за 2020 рік. Івано-Франківськ: НАІР, 2021. Вип. 9. С. 69-74.
8. Кириченко, В. І., Нечерда, В. Б., Безрук, К. О., Лаврентьєва, І. В. Методика формування соціально успішної особистості старшокласника в системі загальної середньої освіти: метод. рек. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2022. 133 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/732076>
9. Лаврентьєва І. В., Хомич О. Л. Методика дослідження формування навичок соціально успішної особистості старшокласника у процесі групової діяльності. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*: зб. наук. праць. Вип. 25. Кн. 2. 2020. С. 261–276.
10. Федорченко Т.Є., Кириченко В.І., Нечерда В.Б., Тарасова Т.В., Безрук К.О., Гарбузюк І.В. Соціально успішна особистість: сутність і технології виховання: навч.-метод. посіб. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2022. 181 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/732062>
11. Ярема А. І. Феномен успіху в соціологічному вимірі. Вісник Львівського університету: Серія соціологія. 2010. № 4. С. 92–99.
12. Gee, J. P. *Anti-Education Era: Creating Smarter Students through Digital Learning*. New York. 2013. P. 15
13. Mucha B. Wpływ nowoczesnych technologii na rozwój kreatywności studentów – case study. *Zeszyty Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Witelona w Legnicy*. 2019. № 30 (1). P. 67–79).
14. Necherda V. Case-study technology in the formation of a socially successful pupil's personality. International Scientific Conference «Modern Scientific Research: Achievements, Innovations and Development Prospects»: Conference Proceedings, October 1-2, 2021. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2021. P. 159–162.
15. Vissak T. Recommendations for Using the Case Study Method in International Business Research. *The Qualitative Report*. 2010. № 15. P. 370–388.

References

1. Bevzenko, L. (2012). Resursy dosiahnennia sotsialnoho uspikhu – vitchyzniani realii z pohliadu vypusknykiv shkil ta vchyteliv [Resources for achieving social success - domestic realities from the point of view of school graduates and teachers]. *Sotsialni vymiry suspilstva*, 4, 129–142.
2. Bezruk, K. O. (2022). Analiz formuvannia sotsialno uspishnoi osobystosti starshoklasnyka u diialnosti uchnivskoho samovriaduvannia [Analysis of the formation of a socially successful personality of a

high school student in the activity of student self-government]. *Suchasnyi vykhovnyi protses: sutnist ta innovatsiinyi potentsial*, 10, 13-17.

3. Bekh, I. D. (2018). *Osobystist na shliakhu do dukhovnykh tsinnosti* [Personality on the way to spiritual values]. Kyiv-Chernivtsi: Bukrek.

4. Danylchuk, L. (2012). Sutnist i zmist poniattia «informatsiino-komunikatsiini tekhnolohii» [The essence and meaning of the concept of “information and communication technologies”]. *Pedahohika i psykholohiia profesiinnoi osvity*, 4, 123–130.

5. Ilina, Yu. M. (2009). Naukovyi ohliad problematyky uspikhu ta uspishnosti [Scientific review of the problems of success and success]. *Aktualni problemy psykholohii. Psykholohichna teoriia i tekhnolohiia navchannia*, 8(6), 98–112.

6. Kyrychenko, V. I. (2022). Analiz partnerskoi vzaiemodii zakladu osvity i rodyn starshoklasnykiv u formuvanni sotsialno uspishnoi osobystosti [Analysis of the partnership interaction of the educational institution and the families of high school students in the formation of a socially successful personality]. *Suchasnyi vykhovnyi protses*, 10, 74-78.

7. Kyrychenko, V. (2021). Tekhnolohiia portfolio u formuvanni sotsialno uspishnoi osobystosti starshoklasnyka [Portfolio technology in the formation of a socially successful personality of a high school student]. *Suchasnyi vykhovnyi protses: sutnist ta innovatsiinyi potentsial*, 9, 69-74.

8. Kyrychenko, V. I., Necherda, V. B., Bezruk, K. O., & Lavrentieva, I. V. (2022). *Metodyka formuvannia sotsialno uspishnoi osobystosti starshoklasnyka v systemi zahalnoi serednoi osvity* [Methodology of forming a socially successful personality of a high school student in the general secondary education system]. Kyiv: IPV NAPN. Retrieved from https://ipv.org.ua/wp-content/uploads/2022/07/Kyrychenko_V.I._Metod._rek._FSUS_2022.pdf

9. Lavrentieva, I. V., & Khomych, O. L. (2020). Metodyka doslidzhennia formuvannia navychok sotsialno uspishnoi osobystosti starshoklasnyka u protsesi hrupovoi diialnosti [Methodology for the study of the formation of the skills of a socially successful personality of a high school student in the process of group activity]. *Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi*, 25(2), 261–276.

10. Fedorchenko, T. E., Kyrychenko, V. I., Necherda, V. B., Tarasova, T. V., Bezruk, K. O., & Harbuziuk, I. V. (2022). *Sotsialno uspishna osobystist: sutnist i tekhnolohii vykhovannia* [Socially successful personality: Essence and technologies of education]. Kyiv: IPV NAPN.

11. Yarema, A. I. (2010). Fenomen uspikhu v sotsiolohichnomu vymiri [The phenomenon of success in the sociological dimension]. *Visnyk Lvivskoho universytetu: Seriia sotsiolohiia*, 4, 92–99.

12. Gee, J. P. (2013). *Anti-education era: Creating smarter students through digital learning*. New York.

13. Mucha, B. (2019). Wpływ nowoczesnych technologii na rozwój kreatywności studentów – case study [Impact of modern technology on student creativity – case study]. *Zeszyty Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Witelona w Legnicy*, 30(1), 67–79.

14. Necherda, V. (2021). Case-study technology in the formation of a socially successful pupil's personality. *Modern Scientific Research: Achievements, Innovations and Development Prospects: Conference Proceedings* (pp. 159–162) (October 1-2, 2021, Riga, Latvia). Riga: Baltija Publishing».

15. Vissak, T. (2010). Recommendations for using the case study method in international business research. *The Qualitative Report*, 15, 370–388.

*Tetiana Fedorchenko,
Doctor of Sciences in Education, Professor,
Institute of Problems on Education of the NAES of Ukraine
Kyiv*

ANALYSIS OF RESEARCH ON THE PROBLEM OF FORMATION OF SOCIALLY SUCCESSFUL PERSONALITY OF A HIGH SCHOOL STUDENT IN INSTITUTIONS OF GENERAL SECONDARY EDUCATION

Abstract. *The article presents an analysis of research on the problem of forming a socially successful personality of a high school student in institutions of general secondary education. The purpose of the article is the analysis of the results of the formative stage of the pedagogical experiment on the identification of formative influences for improving the process of forming a socially successful personality of a high school student in institutions of general secondary education and the proposed content and technological support.*

The main provisions of the method of forming a socially successful personality of a high school student, which is conceptually implemented by modeling a safe, comfortable health-preserving educational environment, are substantiated; modernization of methods (reflexive-explicit, “equal to equal”, narrative, cluster, personal representation) and forms (webinars, educational and excursion volunteering, storytelling, business and role-playing games, web-cases, elaboration and creation of creolized texts, namely book trailers, comics, booklets, posters, brochures, scrapbooking, photo collages); introduction of socio-pedagogical technologies (“case-study” as an educational technology, the developmental potential of portfolio technology in the educational process, advocacy as a technology for positive changes in the educational environment, the practice of using gamification in the system of institutions of general secondary education, means of information and communication technologies in the formation of a socially successful personality of a high school student.

According to the results of the experimental study, there were positive quantitative and qualitative changes regarding the levels of formation of the socially successful personality of high school students in general secondary education institutions.

The conclusions emphasize that the formation of a successful personality takes place in the process of student activity in various forms, subject-subject interaction of students with adults and peers based on initiative, personal responsibility and tolerance, adequate self-esteem and motivation for success.

The practical significance of the article is that its materials can be used in the organization of educational work in institutions of general secondary education, out-of-school education, scientists, post-graduate students, students.

Key words: *high school student, success, formation of a successful personality, methods, forms, technologies, institutions of general secondary education.*

Стаття надійшла до редакції 20.07.2022
Стаття прийнята до публікації 21.09.2022